

УДК: 327 (437.1/.2):061.1

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ У КОНТЕКСТІ СПІВПРАЦІ З СПОЛУЧЕНИМИ ШТАТАМИ

Криворучко Н.

аспірантка Прикарпатського національного
університету ім. В. Стефаника

В умовах слабкості європейської політики безпеки та порушення норм міжнародного права зі сторони РФ, безпека держав Центрально-Східної Європи, потребує особливого розгляду. Стаття покликана проаналізувати стан та можливості забезпечення енергетичної безпеки Чехії за умов співпраці зі Сполученими Штатами. Використання потенціалу такого партнерства створює гарантії оновлення шляхів диверсифікації енергії та внесення змін до державної стратегії використання енергії. Автор доходить висновку, що підтримка атомної енергетики, ядерних досліджень та видобування сланцевого газу в Чехії з боку США дасть можливість посилити систему енергетичної безпеки та зрівноважить впливи Росії в регіоні.

Ключові слова: енергетична безпека, стратегія, загроза, ЧР, РФ, США.

В условиях слабой европейской политики безопасности и нарушения норм международного права со стороны РФ, безопасность государств Центрально-Восточной Европы, требует особого рассмотрения. В статье анализируется состояние и возможности обеспечения энергетической безопасности Чехии в условиях сотрудничества с Соединенными Штатами. Использование потенциала такого партнерства создает гарантии обновления путей диверсификации энергии и внесения изменений в государственную стратегию использования энергии. Автор приходит к выводу, что поддержка атомной энергетики, ядерных исследований и добычи сланцевого газа в Чехии со стороны США предоставит возможность усилить систему энергетической безопасности и уравновесит влияние России в регионе.

Ключевые слова: энергетическая безопасность, стратегия, угроза, ЧР, РФ, США.

In the context of weak European security policy and violations of international law by the Russian Federation, the security of Central and Eastern Europe requires special consideration. The article analyzes the situation and the possibility of ensuring the energy security of the Czech Republic in terms of cooperation with the United States. Using the potential of this partnership creates a warranty upgrade ways to diversify energy and amending the national strategy of energy use. The author concludes that support for nuclear energy, nuclear research and production of shale gas in the Czech Republic by the United States will provide an opportunity to strengthen the energy security system and counterbalance Russia's influence in the region.

Key words: energy security strategy, the threat, the Czech Republic, the Russian Federation, the United States.

Енергетична безпека постає однією з невід'ємних складових державної незалежності та цілісності. В умовах формування Спільної енергетичної політики ЄС та бажання зменшення ризиків й залежності від поставок сировини з Росії актуальним постає її розгляд саме з перспективи співпраці зі Сполученими Штатами Америки. Дослідження у сфері формування енергетичної політики, здійснені українськими, європейськими чи американськими дослідниками доводять необхідність розгляду цього сегменту європейської енергетичної системи, котра формується з урахуванням поставок енергетичних джерел з Російської Федерації, Німеччини, Норвегії та перспектив співпраці з США.

Метою статті є аналіз чесько-американського співробітництва в сфері енергетики як альтернативи постачань енергії до ЧР та зміцнення енергетичної безпеки держави.

Теоретичним підґрунтям питання енергетичної безпеки стали дослідження представників конструктивізму, копенгагенської школи та ін., які спираються на бачення енергетичної складової невід'ємною (і навіть складовою) частиною відносин у сфері безпеки. Копенгагенська школа трактує енергетичну безпеку з точки зору економічних показників. З цієї точки зору, економічна залежність держави від поставок нафти і газу може бути використана в політичних цілях, що своєю чергою, дестабілізує увесь світовий ринок [6, с.116.]. Тому основними принципами енергетичної безпеки для представників Копенгагенської школи залишаються: різноманітність ресурсів, стабільність поставок та цін, можливості впливу держави на імпорт джерел енергії.

Як і інші держави Центрально-Східної Європи, Чеська Республіка з початку відновлення незалежності у 1993 році, знаходилась в ситуації енергетичної залежності від поставок зі сторони Росії. Однак зміцнення енергетичної системи Чехії за рахунок диверсифікації джерел енергії, використання альтернативи найбільш затратним видам сировини позитивним чином

вплинули на позицію ЧР в регіоні та можуть служити добрим прикладом для країн Вишеградської групи й України. Однією з передумов вдалого формування енергетичної політики ЧР стали спроби її незалежнення від російської нафти шляхом побудови альтернативного нафтопроводу «Інгольшандт-Кралупи-Літвінов» та побудова атомних блоків на електростанції Темелін. Втім найбільшого поштовху в необхідності гарантування енергетичної безпеки держави та всього регіону став рік президентства ЧР в Раді ЄС (2009 рік), коли внаслідок «енергетичної кризи» в українсько-російських відносинах Чехія стала відповідальною за зупинку газових поставок в Європу. Саме тоді розпочато спорудження польсько-чеського інтерконектора, що з'єднавав Польську й чеську газові системи та був запущений вже у 2011 році. Одним з найвагоміших шляхів отримання енергії стало приєднання до трубопроводу «Північний потік» (Nord Stream) за посередництва німецького газопроводу «OPAL» у січні 2014 року. За словами експертів, стратегічне значення цього потоку полягає в його транзитних можливостях транспортування газу до Німеччини і Франції. Крім того до 2017 року планується запуск ще одного інтерконектора – чесько-австрійського «Лаунжоут-Баумгартен» або «Чеське Будейовіце-Оберкапель», що безпосередньо з'єднуватиме Чехію з газопроводом «CNG» в Італії та «Набукко Вест».

На перший погляд вплив США на енергетичну політику Чеської Республіки простежити складно: програми видобутку, транспортування сланцевого газу знаходяться на етапі розробки, а у ЧР до червня 2014 року діє урядовий мораторій на видобуток сланцю. Все ж можливості підтримки енергетичної безпеки ЧР обумовлюється необхідністю для Вашингтону розвивати надійні джерела постачання (зокрема, атомну, ядерну енергетику, добування сланцю тощо), тим самим зміцнюючи систему енергетичної безпеки Центральної Європи. На даному етапі чесько-американських відносин стратегічним залишається питанням дослідження ядерної енергетики, яка є однією із стратегічних галузей ЧР. Потенціал використання даного типу енергії становить близько 34% загальнодержавних енергетичних ресурсів ЧР. Тенденція «ядерного ренесансу» чеської енергетики ставить ЧР у вигідне положення серед європейських держав і створює для США можливість закріпитись на ринку ядерної енергії в Європі.

Середовище енергетичної безпеки, в якому функціонує ЧР, свідчить про наявність двох суперечливих тенденцій: з одного боку, достатньо високий рівень енергетичної залежності від поставок з РФ (58-59%), з іншого – можливості диверсифікації джерел енергії спільно з державами Вишеградської групи, або ж розвиток альтернативних джерел енергії, видобуток сланцевого газу, чи використання вугілля власного виробництва (незважаючи на затратність і забрудненість навколишнього середовища). У цьому контексті угорські дослідники Андрій Носко й Петр Ланг зауважують, що сучасна безпека енергетичної сфери змушує розглядати Європу двох частин – Західну і Східну. Західна її частина має ефективні шляхи поставки та добре збалансований енергетичний баланс, хоча й погано функціонуючі енергетичні ринки. Протилежна ситуація у Центрально-Східній частині, де шляхи й обсяги поставок регулюються переважно змінними політичними рішеннями, а енергетичні ринки в переважній більшості залежні від РФ [13]. Крім того, характерною є асиметрична нерівновага у ціні поставок Західній і Східній Європі, коли Німеччина і Франція платять менше 400 доларів за метр кубічний, а ціни для Чехії, Польщі, України – сягають позначки більше 500 доларів за метр кубічний. У такій ситуації, рівень енергетичної безпеки ЧР корелюється залежно від політичних відносин з державою-монополістом у постачанні нафти і газу.

Інша група чеських експертів, зокрема Філіп Чернох та Ян Осічка переконані, що ЧР завдяки реалізації твердої політики диверсифікації, перспектив приєднання до міжнародних поставок газу, добре розвинутому внутрішньому ринку й інфраструктурі, може розглядатись як одна з найбільш безпечних в енергетичному плані держав серед країн Вишеградської четвірки [7, с.18-19]. Подібної думки дотримуються і професори Карлового університету Петр Бінчак та Лукаш Тихий, котрі констатують, що нині загальна залежність Чехії від енергетичної сировини з Росії є лише трохи вищою 40-ка відсотків, за умови використання значної частки вугілля та атомної енергії в чеському енергетичному балансі [4, с.55]. Тут зауважимо, що виробництво природного газу для власних потреб ЧР забезпечує лише на 2%, іншу частину транспортує з Росії (59%), Норвегії (30-35%) та Німеччини (5-7%). Основні природні сховища газу містяться на Морвах. Попри це, польський дослідник Даріуш Каван говорить про те, що енергетична систем ЧР є найбільш захищеною серед держави Вишеградської групи, оскільки отримує поставки з Німеччини, Норвегії та газового вузла в Баумгартен, що в Австрії.[15, с.1-2]

Атомна енергетика Чеської Республіки: чи є альтернатив російському паливу?

Питання розвитку атомної енергетики розвивалось ще з 1987 року, коли розпочато будівництво АЕС «Темелін» та передбачало експлуатацію чотирьох її енергоблоків. Однак у

90-х роках чеський уряд вирішив відмовитись від будівництва третього і четвертого блоку та продовжити модернізацію перших двох енергоблоків. В 2002 р. АЕС було завершено із встановленням двох російських реакторів ВВЕР-1000 й потужністю 2000 МВт. Втім у 2009 році на основі експертних звітів керівництво електростанції прийняло рішення про оголошення тендеру на оновлення потужностей АЕС «Темелін», що, відповідно до проекту, передбачало будівництво третього і четвертого енергоблоків [11]. Зазначимо, що АЕС «Темелін» є державним акціонерним товариством, 70 відсотків акцій перебуває під управлінням національної компанії CEZ Group. Чистий прибуток компанії в 2013 році становив 35,2 мільярда доларів.

Разом із оголошенням конкурсу участь у ньому вирішили взяти три організації: французька Areva, американсько-японська «Westinghouse Electric Company» і російсько-чеський консорціум «MIR.1200». Втім, у жовтні 2012 року «CEZ Group» оголосив, що «Areva» не відповідає встановленим вимогам та іншим критеріям, визначеним у конкурсі, внаслідок чого її було виключено з тендерних перегонів. Відповідно – залишилися два кандидати на участь у проекті – американська «Westinghouse» і російська «MIR.1200» [9]. Фінансову допомогу американська компанія «Westinghouse» отримувала в американського банку експорту та імпорту, відповідно, дана установа гарантувала виділення коштів для тендеру в ЧР. До консорціуму «MIR.1200» входили три компанії: чеська «Skoda JS» та російські «Атомстройэкспорт» і «Гідропрес», що належать державному підприємству «Росатом». Остання компанія декларувала, що у випадку, коли чеська компанія CEZ не буде в змозі сплачувати кошти на фінансування будівництва, «Росатом» (за підтримки Москви) забезпечить відсутні кошти. Фактично, для «Росатома» участь в оновленні АЕС «Темелін» означала початок майбутньої співпраці з державами Центральної та Східної Європи. Однак європейські експерти із застереженням ставились до такої пропозиції та висловлювали побоювання щодо того, що уряд Росії використовуватиме «Росатом» подібно до «Газпрому» як засіб зовнішнього тиску. Розширенням державних компаній Росії в таких стратегічних галузях, як атомна енергетика в Центральній та Східній Європі, відповідним чином викликало занепокоєння й у Вашингтоні.

Важливість процесу переговорів посилювало той факт, що угода на суму близько 15 млрд. доларів на модернізацію електростанції «Темелін» лежала у площині економічних та енергетичних інтересів світових лідерів. Тому експерти оцінюють його не стільки необхідністю, скільки тонкою геополітичною боротьбою між Сполученими Штатами і Росією. Важливість присутності для США та РФ на енергетичному та атомному ринках Європи доводять фактори політичного лобювання кожною з компаній власних інтересів. Скажімо, обидві – «Westinghouse» і «MIR.1200» за сприяння урядів найняли PR агентства для формування прихильної громадської думки до своїх компаній серед громадян ЧР. Посол США в Празі Норман Ейзен практично в кожному своєму інтерв'ю для чеських медіа звертав увагу на особисту підтримку та сприяння уряду й посольства США у Празі, заявки компанії «Westinghouse». Лояльність до чеського уряду продемонстровано й під час грудневого візиту 2012 р. тодішнього держсекретаря США Хілларі Клінтон, яка зустрілася з чеськими політиками з проханням підтримати пропозицію «Westinghouse». Під час візиту Клінтон акцентувала на гарантіях національній системі безпеки та зміцненні чеської позиції в НАТО.

Однією з найскладніших проблем у контексті модернізації атомної електростанції є відсутність чіткої позиції чеського уряду та парламенту. Якщо Прага віддасть перевагу «Westinghouse» для подальшого зміцнення добрих відносин зі своїм союзником – Сполученими Штатами, то, очевидно, виникне негативна реакція та критика з боку сторони Росії (згадаймо, хоча б російську риторику часів дискурсу щодо ПРО в ЧР). Натомість, якщо чеська атомна електроенергетика замикатиметься на присутності контрольованих Кремлем компаній, то підвищується ймовірність виникнення загроз економічного і політичного характеру. Незважаючи на те, що питання тендеру в 2014 році було відкладене на невизначений час, на експертному рівні продовжується дискусія щодо можливостей модернізації АЕС «Темелін». Труднощів у розвитку атомної енергетики додає непостійність урядових гарантій по відношенню до проекту. Йдеться про те, що уряд Чехії не гарантує ні CEZ, ні будь-якій іншій компанії-інвестору, що ціна купівлі електроенергії не опускатиметься нижче 50 євро за мегават-годину, що загрожує нерентабельністю інвестицій. Колишній міністр довілля Мартін Бурсік взагалі наголошував на ірраціональності продовження роботи над завершенням ядерних реакторів, мотивуючи це тим, що «...підтримка атомних електростанцій навпаки зумовлює ризик залежності від Росії, яка постачає ядерне паливо до Чехії.» Така позиція може бути підтримана зі сторони Німеччини, яка планує закрити свої атомні електростанції до 2022 року, та Австрії, котра проводить жорстку антиядерну політику.

Розділеним у питанні доцільності розвитку атомної енергетики є чеське суспільство. Опитування, проведене французькою компанією перед її виключенням, показало, що

громадськість більше схильється до проекту «Westinghouse» – 20%, «Areva» отримала 15 %, а «MIR.1200» одержав лише 5%, решта опитаних не змогла відповісти на це запитання. Натомість, бізнес-спільноти схильні до підтримки чесько-російської пропозиції MIR.1200, посилаючись на гарантії у забезпеченні чеських субпідрядників робочими місцями [12]. Дослідження Центру трансатлантичних відносин у Празі, що проходило у лютому-березні 2014 року показало дещо відмінні результати: на запитання «Якби у вас була можливість прийняття рішення у тендері Темелін, кому – США чи Росії – ви б віддали перевагу?», 42% респондентів відповіли, що США, 22% - Росії і ще 22% не змогли дати відповіді на це запитання. Найвищу увагу даному питанню приділяють прихильники соціал-демократичної партії 81%, далі йдуть прихильники християнських-демократів і TOP09 – по 59%, за ними ANO2011 і громадянські демократи – 55% і 54% відповідно, далі соціал-демократи – 32% і комуністи – 18%.

Суперечливими є погляди громадськості ЧР й щодо самої необхідності розвитку атомної енергетики на території ЧР. Соціологічна група «STEM» прослідкувала динаміку прихильності до цього питання: якщо з 1994 до 2003 року близько 26% репрезентантів висловлювалось «за», то у 2001-2004 цей показник демонстрував тенденцію до спадання 15-18%. За словами дослідників, основними факторами, що впливали на відповіді респондентів були географічний, безпековий та політичний, а основним питанням яким цікавились респонденти було: «Чи атомна енергетика принесе позитивні наслідки для регіону?». Тому розділеними в даному питанні залишаються прихильники Християнсько-демократичної партії, що проживають переважно на півдні й південному заході Чехії, у районах поблизу АЕС «Темелін», і кордонів Австрії та Німеччини. Незгода з подальшим розвитком атомної енергетики у південно-східній частині Моравії, у Карлових Варах, Устецькому Краї, Остраві.

З огляду на вищеописані суперечності, науковці сходяться на тому, що питання розвитку атомної енергетики перейшло у політичну площину та ускладнило відносини ЧР з обома геополітичними гравцями – РФ та США. Чехія у цій ситуації займає складну позицію у кореляції російсько-американських відносин. З одного боку, за десятиліття склалась позитивна тенденція російсько-чеських відносин у сфері атомної енергетики – Росія з початку незалежності визнавалась стратегічним партнером Чехії у цій сфері. З другого боку, створення дев'яти тисяч робочих місць компанією США та підтримка інших чеських ініціатив з боку глобального лідера може стати ще одним успішним проектом чесько-американських відносин. Перемога в тендері на побудову атомної електростанції могла б надати США ваги у цій сфері та допомогти розширити енергетичну програму в світовому масштабі. Крім того, в разі перемоги американського проекту ймовірно видається зміна чесько-російських відносин.

Наукові дослідження ядерної енергетики («мирного атому») т рідкісних технологій радіологічного захисту

Поруч з проблемою модернізації чеської АЕС, невід'ємним питанням стратегічного значення у відносинах ЧР і США залишаються дослідження ядерної енергетики. На двосторонньому рівні угоду про співпрацю в галузі науки і технологій між ЧР та США було підписано ще до членства ЧР в трансатлантичній системі безпеки, зокрема, 11 червня 1998 року. Фактично, дана угода відкривала доступ науковців з США на чеський ринок наукових розробок, а також залучала чеських науковців до реалізації проектів, що реалізовувались в США. [2]. Наступна угода поглибила взаєморозуміння в необхідності розвитку досліджень в сфері атомної енергетики та була підписана 6 вересня 2007 року. У ній декларувалось, що «...сторони розвиватимуть науково-технічне співробітництво на основі спільної відповідальності і справедливих внесків, витрат відповідно до використання науково-технічних баз та ресурсів». [1].

Одним з аргументів на користь міцної основи співробітництва в сфері атомної енергетики стало також визнання необхідності розвитку альтернативних джерел енергії, роззброєння ядерних потенціалів та проведенню спільних ядерних дослідженнях, про які зазначав у своєму виступі «Prague Vision» в 2009 року президент США Барак Обама. У 2010 році після успішних переговорів з питань ядерних досліджень та торгівлі в Чехії, що проходили з ініціативи Міністерства торгівлі США, обидві країни підписали спільну заяву про розширення співробітництва в галузі наукових досліджень цивільної ядерної енергетики і розробки (R & D) і зміцнення торговельних відносин між державами. Наступним кроком стало підписання у грудні 2010 року документу під назвою «Спільна декларація між Міністерством торгівлі та Міністерством енергетики Сполучених Штатів Америки та Міністерством промисловості і торгівлі Чеської Республіки щодо промисловій і комерційній співпраці в сфері ядерної енергетики» [16]. Міністр промисловості й торгівлі ЧР Мартін Коцоурек та Держсекретар з питань торгівлі США Гаррі Локк й Держсекретар з енергетики США Стівен Чу,

засвідчили про перехід на новий інтенсивний рівень двостороннього співробітництва, для якого пріоритетом є підтримка та інвестиції в науку й технології, а ключове значення відіграють ІТ технології та розвиток енергетичний сектору [10]. Цінність взятих сторонами зобов'язань посилювалася гарантіями президента США Барака Обами, який в ході візиту у 2011 році до Праги, приділив особливу увагу необхідності розвитку наукових досліджень та енергетичної кооперації.

Наступним кроком стало підписання у жовтні 2011 року між Міністерством енергетики США спільно з посольством США в Празі та Міністерством освіти, молоді та спорту Чеської Республіки Угоди, яка передбачала створення спільного Центру цивільних ядерних досліджень у Празі. Основною метою цього Центру визначалась необхідність підвищення якості наукових розробок, підвищення кваліфікації для чеських дослідників, а також реалізація спільних міжнародних проектів. З огляду на цілі та завдання, що ставили перед собою сторони, цей документ можна вважати дійсно ключовим у новому етапі чесько-американських відносин. Підписана Угода покладала на обидві сторони відповідальність за координацію спільної діяльності, підтримки регіональних ініціатив гарантування безпеки атомної енергетики Європи та ядерного нерозповсюдження у світі. Як зазначив посол США в Чехії Норман Ейзен, «створення цього Центру є останнім доповненням до міцного фундаменту співпраці, який ми будемо в сфері цивільних ядерних досліджень» [16]. Відповідно до угоди, Міністерство енергетики США приєдналося до фінансування науково-дослідного інституту ядерних досліджень Řež. Крім того, Посольство США в Празі та науковці штату Техас оголосили ряд двосторонніх програм, які допоможуть просувати безпечної ядерні енергетичні технології в обох країнах в рамках чеської ядерної мережі освіти (CENEN). На виконання угоди у грудні 2012 року було підписано також Меморандум про розуміння між Департаментом енергетики США та Міністерством промисловості й торгівлі ЧР в сфері використання ядерної енергії [16].

Прикладне значення новоствореного Центру полягає насамперед у можливостях чеських й американських фахівців безпосередньо реалізовувати отримані знання і досвід на практиці під час міжнародних навчань в рамках міжнародних сил НАТО, поширювати позитивний досвід співпраці для інших держав тощо. Успішність реалізації чесько-американського проекту засвідчує й робота інформаційного веб-серверу Центру співпраці цивільних досліджень ядерної енергетики (U.S.-Czech Civil Nuclear Cooperation Center) з 1 грудня 2013 року, на якому окрім загальної інформації про місію та завдання Центру, містяться можливості стажувань для молодих фахівців з різних країн.

Поруч з відкриттям Центру дослідження ядерної енергії в Празі, невід'ємним напрямком потенціалу розвитку чесько-американських відносин постають плани побудови центрів на зразок Спільного хімічного, біологічного, радіологічного та ядерного центру оборони НАТО з обміну передовим досвідом ((JCBRN CoE) на зразок того, що діє у Вишкові, а також створення Навчального центру багатонаціональної авіації. Як стверджують фахівці, програма хімічного, біологічного, радіологічного та ядерного захисту CBRN (Chemical, biological, radiological and nuclear defense) є однією з можливостей Чеської Республіки успішно розвивати співпрацю як з НАТО, так і з США. Один з таких проектів було розпочато після терактів 11 вересня 2001 року чеськими військовими експертами, які розробили унікальну біологічну лабораторію та інфекційну лікарню для осіб, які страждають небезпечними або рідкісними інфекціями, у м. Техоніні (ЧР) [5]. Ця лабораторія сертифікована за найвищими рівнями безпеки (3-ий і 4-ий відповідно), перебуває під державною охороною і вважається оборонним об'єктом відповідно до Комплексної системи порятунку ЧР, а її дослідження є унікальними в Європі. Спершу проект розвивався в рамках спільної програми чеського уряду з НАТО, однак згодом – через брак необхідних інвестицій у сумі 100 млн. доларів, зупинив свій розвиток. У листопаді 2013 року фінансовий внесок чеського уряду для реалізації цієї мети становив 100 тис. EUR. З огляду на недостатність виключно державних коштів на існування даного центру, та відповідно до чесько-американської угоди «Про науково-дослідні розробки, тестування та інші заходи», потенціал розвитку такого проекту має шанс стати результативним не лише для США, а й для Європи.

Видобування сланцю: реальність чи перспектива

З огляду на наявність ризиків енергетичної системи ЧР, актуальним також залишається питання можливостей підтримки Сполученими Штатами свого європейського партнера через підтримку у видобутку чи транспортуванні скрапленого природного газу. З огляду на предмет нашого дослідження, зауважимо відсутність на сьогодні на чеському енергетичному ринку (коли йдеться про нафту і газ) американських поставок. Для ЧР питання диверсифікації енергетичного ринку США розглядається поки що лише у стратегічній перспективі. Такі американські компанії як «ExxonMobil», «Conoco» і «Chevron» володіли правом на видобуток цього виду газу. Більше того, на початку 2011 року, австрійська фірма «BasGas» та «British

Cuadrilla Resources» почали свої дослідження в північній частині Чеської Республіки, в безпосередній близькості від Валасського Межиріччя. Втім чеський уряд, посилаючись на відсутність гарантій щодо безпеки технологій видобування сланцю та їх наслідків, у 2012 році наклав мораторій на видобування сланцю на території ЧР. Науковці Центральноєвропейського політичного інституту в Празі при дослідженні можливостей видобування альтернативних джерел енергії у державах Вишеградської групи, звертають увагу на те, що експлуатація сланцевого газу на території ЧР матиме суттєві геополітичні наслідки. По-перше, суттєво підвищить енергетичну безпеку держави та зменшить можливість впливу Росії на прийняття зовнішньополітичних та рішень ЧР. По-друге, зменшення залежності від російського газу призведе до збільшення насиченості ринку ЄС та швидкого розвитку виробничої інфраструктури, відповідно розширить можливості у транспортуванні газу між країнами V4. По-третє, змусить РФ зменшити вартість поставок [8, с.12-13]

Ще одним фактором є те, що у Сполучених Штатів не було необхідних ресурсів для постачання. Однак так звана «енергетична сланцева революція», що з кожним роком набуває нової фази розвитку, вже стала сигналом поширення американських «сланцевих технологій» на європейському континенті. Про реальність цієї тенденції свідчить й геополітичний фон та переформування системи безпеки в сучасних умовах ігнорування норм міжнародного права з боку головного енергетичного імпортера ЄС - Російської Федерації та відповідні спроби окремих держав ЄС (таких як Польща, ЧР, Литва, Латвія, Естонія і под.) унезалежити свій енергетичний сектор від РФ.

Про зацікавленість у поставках скрапленого газу до європейських держав з боку США свідчать широкі дискусії в американському і європейському академічних дискурсах. Зокрема, у своєму експертному дослідженні американський експерт Гелена Шульзова зазначає: «Не варто применшувати значення сланцевої революції, адже ця революція вже стала поштовхом до змін енергетичного ринку не лише в політичному плані, а й здійснила прорив в видобуванні, тобто в технологічній частині самого процесу. США в найближчі роки вироблятимуть стільки газу зі сланців, що будуть спроможні експортувати його. Прогнозовані запаси повинні покрити внутрішнє споживання на десятиліття вперед» [14]. До слова, в 2011 році, видобування сланцевого газу у Вашингтоні становило більше на 7 трильйонів кубічних футів, що складає близько 34% від загального обсягу виробництва потреб США.

Привертає увагу також опублікована у 2012 році в газеті «The Washington Post» стаття посла з енергетичних питань з особливих доручень в Угорщині Аніти Орбан та посла з питань енергетики з особливих доручень в ЧР Вацлава Бартушки під назвою «Центральна Європа – готовий ринок для газу із США». У ній автори акцентують на значному прориві розвідки сланцевого газу в енергетичній сфері, яка стала одним з найсильніших рушіїв розвитку економіки США після 2008 року та закликають глобального лідера уважніше розглянути можливості видобування й транспортування сланцю на території держав Центральної Європи та Вишеградської групи зокрема. «Прихильність наших країн до трансатлантичних відносин непохитна. Але ми як і раніше уразливі до «енергетичної дипломатії» через залежність від російського газу і нафти» - зазначають автори. Йдеться передусім про монопольне становище Газпрому у поставках ціни на газ, які є вищими, ніж у Сполучених Штатах чи державах Західної Європи. Якщо порівнювати статистику, то імпорт Західної Європи складає лише 17%, натомість державам Центральної Європи приходиться імпортувати від 50 до 100 відсотків газу з Росії. «Видобуток природного газу в США збільшився на чверть за останні п'ять років; дана галузь з 2009 року створила 600000 робочих місць і допомогли знизити ціни на газ для мільйонів американців. – йдеться у статті. – Більше того, Сполучені Штати в даний час в змозі експортувати газ. Цей надлишок створює можливості для Сполучених Штатів, щоб знову бути геополітичним гравцем в Європі» [17]

Більше того, Аніта Орбан і Вацлав Бартушка продовжують розпочатий дискурс у своїх наступних публічних виступах і публікаціях, зазначаючи, що газові кризи 2006 і 2009 років показали, що Вишеградські країни залишаються більш уразливими для перебоїв з поставками, ніж інші країни Європи. «Ми вже давно визнали важливість скорочення залежності від одного джерела газу і прагнемо домогтися реальної конкуренції. Бум природного газу США викликає перспективи надійного торгового партнерства для нашого регіону,» - йдеться в одному з інтерв'ю В. Бартушки [3].

У цій своєрідній пропозиції для американських партнерів, урядовці закладають також увагу на складність переговорного процесу та прийняття рішень з даного питання обома сторонами. Зокрема, йдеться про те, що Міністр енергетики Ернест Моніз пообіцяв прийняти рішення про додаткові експортні ліцензії до кінця 2012 року, однак цього так і не сталося. Тим часом, кілька членів Конгресу, в тому числі сенатори Джон Банассо і Ліза Мурковські, а також члени Палати Представників Тед Рое і Майк Тернер, взяли на себе ініціативу у визнанні цієї

можливості і проведенні необхідних заходів, які б допомогли прискорити експорт зрідженого природного газу. Виглядає на те, що у поширенні можливостей сланцю для європейських партнерів зацікавлені лише окремі парламентські та урядові групи, готові гарантувати підтримку американським бізнес-компаніям, готовим інвестувати у альтернативні можливості розвитку та диверсифікації джерел енергії в Європі.

Таким чином, успіхи двосторонньої співпраці ЧР – США в сфері новітніх технологій й енергетики, що ґрунтуються на низці угод в сфері дослідження та розвитку атомної енергетики, не лише закладають основу ефективного використання власних атомних ресурсів ЧР, а й спроможні стати базою багатостороннього проекту гарантування енергетичної безпеки та стабільності атомної енергетики в Європі. Водночас, спроби Сполучених Штатів підтримати технологічно й фінансово атомну енергетику ЧР нашоуються на традицію двосторонніх відносин ЧР з РФ, компанії якої залишаються монополістами на чеському енергетичному ринку. Ситуація ускладнюється відповідними звинуваченнями російського уряду щодо штучного витіснення російських компаній та намагання США поширити сферу «ядерної парасольки» на держави Європи. Таке своєрідне «протистояння» інтересів двох глобальних акторів несе з собою з одного боку, загрозу для енергетичної безпеки ЧР з боку РФ, котра здатна не лише до риторики, але й радикальних дій, зокрема, обмеження енергетичних поставок та інвестицій; а з другого – вигоди від використання фінансових можливостей розвитку ядерної енергетики з боку Сполучених Штатів.

Аналіз джерел, літератури з проблематики, а також конкретних ситуацій („case study”) наводить на думку про те, що питання енергетичної безпеки Чеської Республіки може постати предметом «зіткнення інтересів» двох потуг – Сполучених Штатів та Російської Федерації. Задля збереження стабільності та неперервності постачань енергії для ЧР необхідно відкинути політичні чи економічні фактори співпраці з партнерами та провадити чітку політику в рамках національних інтересів з урахуванням норм ЄС та створюваного «енергетичного союзу».

Література

1. Agreement between the Government of the United States of America and the Government of the Czech Republic on Science and Technology Cooperation signed at Prague on June 11, 1998 [Електронний ресурс] // Seznam platných mezinárodních smluv s Českou republikou. – Режим доступу: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/severni_amerika/usa/smlouvy/index.html 10.05.2015
2. Agreement between the United States of America and the Czech Republic for Scientific and Technological Cooperation, signed at Prague September 6, 2007 (the "S&T Agreement") [Електронний ресурс] // U.S. Department of States. – Режим доступу: <http://www.state.gov/documents/organization/130461.pdf> 10.05.2015
3. Bartuška V. Jsme vydíratelní ještě tak 10 let [Електронний ресурс] / V. Bartuška // Hospodářské noviny, 16.1.2009. – Режим доступу: http://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/archivy/z_medii/bartuska_jsme_vydiratelni_jeste_tak_10.html 4.06.2015
4. Binhack P., Tichy L. Asymetry interdependence in the Czech-Russian energy relations / Petr Binhack, Lukas Tichy // Journal : Energy Policy 45 (2012) P.54-63
5. Biological Defence Department at Techonin [Електронний ресурс] / Ministry of Defence and armd forces of the Czech Republic. – Режим доступу: <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=61370> 7.06.2015
6. Buzan B. Security: A New Framework for Analysis / Buzan B., Wæver O. – Jaap de Wilde Lynne Rienner Publishers, 1998. – 239 p.
7. Černoch F., Osička J. The Czech Republic: bringing the rest closer to the West? / Filip Černoch, Jan Osička // North-South Corridor: Geopolitical breakthrough in Central Europe. – p.15-19
8. Current EU policy of supplies diversification: What are the chances to dilute Gazprom's market power? By Pavol Szalai // ENERGY ECURITY IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE: TOWARDS A COMMON APPROACH. Report prepared by Central European Policy Institute, EUROPEUM . Kyiv 2013 S.11-15
9. Czech nuclear power in the shadow of geopolitics / by Jan Hornat [Електронний ресурс] Open Demography. – Режим доступу: <http://www.opendemocracy.net/jan-horn/C3%A1/czech-nuclear-power-in-shadow-of-geopolitics> 9 January 2013 6.07.2015

10. Czech-US Economic Dialogue Launched // Newsletter of the Embassy of the Czech Republic. – Vol. 1, 2011. – Режим доступу: https://www.mzv.cz/file/611616/Czech_the_News_2011_smallsize.pdf
11. Geopolitical Outlook for the Czech Republic From Washington's Perspective / by Vladislav GULEVICH [Електронний ресурс] // Strategic Culture Foundation. – Режим доступу: <http://www.strategic-culture.org/news/2011/12/22/geopolitical-outlook-for-the-czech-republic-from-washington.html>
12. Kałan D. The End of a “Beautiful Friendship?” U.S. Relations with the Visegrad Countries under Barack Obama (2009–2013) / Dariusz Kałan // The Polish Quarterly of International Affairs, 2012. – No. 4. – S.83
13. LESSONS FROM PRAGUE: HOW THE CZECH REPUBLIC HAS ENHANCED ITS ENERGY SECURITY / By Andrej Nosko and Petr Lang [Електронний ресурс] // Journal of energy security. – July 2010. – Режим доступу: http://www.ensec.org/index.php?option=com_content&view=article&id=258:how-the-czech-republic-has-enhanced-its-energy-security&catid=108:energysecuritycontent&Itemid=365 4.06.2015
14. Non-conventional gas sources: a panacea for European energy security? By Helena Schulzova // EUROPEUM Institute for European Policy, Institute for Economic Research and Policy Consulting. – Kiev, 2013. – 10s.
15. Okno na Zachód: znaczenie czeskiego rynku gazu ziemnego dla krajów V4 / Dariusz Kałan // Biuletyn PISM Nr. 24 (1000). - 14 marca 2013. – 3s.
16. The Joint Declaration between the Department of Commerce and the Department of Energy of the United States of America and the Ministry of Industry and Trade of the Czech Republic Concerning Industrial and Commercial Cooperation in the Nuclear Energy Sector of December 6, 2010. – Режим доступу: <http://www.energy.gov/sites/prod/files/2014/04/f14/U.S.-Czech%20Civilian%20Nuclear%20Energy%20Research%20and%20Development%20Cooperation%20Agreement%20-%20English.pdf> 10.07.2014
17. The United States should export gas to Central Europe [Електронний ресурс] / By Anita Orbán and Vacláv Bartuska October 10, 2013. – Режим доступу: http://www.washingtonpost.com/opinions/the-united-states-should-export-gas-to-central-europe/2013/10/10/f8a04990-2f96-11e3-bbed-a8a60c601153_story.html
18. United States and the Czech Republic Sign Joint Declaration on Civil Nuclear Power // FOR IMMEDIATE RELEASE. Monday, December 6, 2010. United States Department of Commerce [on-line:] <http://www.commerce.gov/news/press-releases/2010/12/06/united-states-and-czech-republic-sign-joint-declaration-civil-nuclear> 10.04.2014 10/04/2014 12.02.2013